

Renata Kurpiewska-Korbut

DĄŻENIA POLITYCZNE KURDÓW W IRAKU

Kurdowie¹ zamieszkujący północnoirackie prowincje²: Dohuk, Sulajmanija, Irbil i Kirkuk, są obecnie jedną z największych sił politycznych w postsaddamowskim Iraku. Kurdyjski Region Autonomiczny, stosunkowo wolny od aktów przemocy i niepokoju społecznych, od kilkunastu lat przedstawiany jest przez władze regionu oraz zachodnich komentatorów, jako „demokratyczna wyspa na morzu bliskowschodniego autorytaryzmu”³. Jednakże polityczna działalność Kurdów irackich rodzi wiele pytań, obaw i wątpliwości, z których najbardziej interesującymi wydają się te, które dotyczą jedności Mezopotamii. Zaistniała sytuacja nie ma precedensu w dotychczasowych dziejach, zarówno narodu kurdyjskiego, jak i państwa irackiego, a jej bezpośrednim źródłem są wydarzenia z początku lat 90. XX wieku.

Początki autonomii

W 1991 r. na skutek katastrofy humanitarnej, która dotknęła również Kurdów irackich, a była następstwem wcześniejszej wojny w Zatoce Perskiej⁴, siły koalicji mię-

¹ Na temat Kurdów zob. m.in.: A. R. Ghassemlou, *Kurdystan i Kurdowie*, Warszawa 1969; L. Dziegiel, *Węzeł kurdyjski – kultura, dzieje, walka o przetrwanie*, Kraków 1992; G. Chaliand, *The Kurdish Tragedy*, London 1994; J. C. Randal, *After Such Knowledge What Forgiveness?*, Boulder 1999; D. McDowall, *A Modern History of the Kurds*, London 2000; F. Jomma, *Kurdowie i Kurdystan*, Gdańsk 2001; W. Malendowski, *Kwestia kurdyjska. Między prawem do samostanowienia narodów a suwerennością państwa*, [w:] *W kregu problematyki Kurdów i Kurdystanu*, red. A. Abbas, Poznań 2004.

² Kurdowie stanowią około 20% z 27-milionowej ludności Iraku. Dane te przytaczam [za:] <https://cia.gov/cia/publications/factbook/geos/iz.html#Intro>.

³ http://www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2004_07-09/joncs_kurds/jones_kurds.html.

⁴ W lutym 1991 r., wkrótce po zakończeniu operacji „Pustynna burza” i pokonaniu armii irackiej przez siły koalicji międzynarodowej, w północnym Iraku wybuchło powstanie kurdyjskie. Antyiracki zryw Kurdów odniósł sukcesy do czasu, gdy po uprzednim uporaniu się z rewoltą szyicką na południu kraju, na jego północne obsza-

dzynarodowej pod dowództwem Stanów Zjednoczonych, uprawomocnione przez Rezolucję 688 Rady Bezpieczeństwa ONZ, ustanowiły nad obszarem kurdyjskim w północnym Iraku strefę zwaną *safe haven* lub *no-fly zone*. W kurdyjskich prowincjach leżących powyżej 36 równoleżnika powstał obszar, w którym irackie siły zbrojne obowiązywał zakaz prowadzenia jakichkolwiek działań militarnych, i w którym rozwinęły działalność międzynarodowe organizacje humanitarne.

Ustanowienie „parasola ochronnego” nad enklawą kurdyjską osłabiło pozycję rządu irackiego, ale nade wszystko umożliwiło Kurdom irackim utworzenie *de facto* autonomii. Reżim podjął decyzję o wycofaniu wszystkich oddziałów zbrojnych z północnych prowincji. Dotychczasowe siedziby administracji rządowej zostały przejęte przez partie kurdyjskie i nominalnie zostały zjednoczone pod egidą Frontu Kurdystanu Irackiego⁵. Po nieudanej próbie zarządzania obszarem kurdyjskim, wynikającej z konfliktów wewnętrznych i ustawicznego stosowania prawa weta przez każdą z partii koalicyjnych, Front uznał potrzebę utworzenia silnego regionalnego ośrodka władzy.

Sama idea samorządności nie była nową koncepcją. Postulat udzielenia autonomii Kurdystanowi w ramach demokratycznego Iraku był myślą przewodnią irackiego ruchu kurdyjskiego już od lat 60. XX wieku⁶. Kurdowie kilkakrotnie podejmowali tę kwestię w ramach negocjacji z republikańskimi rządami centralnymi. Zazwyczaj jednak przyjęte ustalenia, niespektowane przez stronę rządową, kończyły się fiaskiem. Dopiero tzw. Porozumienie marcowe, podpisane przez legendarnego przywódcę Mustafę Barzaniego⁷ i rząd w Bagdadzie 11 marca 1970 r., skonkretyzowało kurdyjskie postulaty i stało się narzędziem legislacyjnym, do którego Kurdowie mogli odwoływać się w późniejszym czasie. Dokument przewidywał utworzenie w ramach państwa irackiego, w okresie czteroletnim, autonomii kurdyjskiej⁸. W zapisach dokumentu znalazły się także postanowienia dotyczące podniesienia języka kurdyjskiego do rangi języka urzędowego na obszarach zamieszkiwanych przez mniejszość kurdyjską oraz możliwości uczestnictwa Kurdów w rządzie centralnym i pozostałych najwyższych organach państwa. Autonomiczny Region Kurdyjski⁹ został oficjalnie proklamowany 11 marca 1974 r. (i z formalnego punktu widzenia nigdy nie został zniesiony), ale implementacja samorządności okazała się daleko odbiegać od litery prawa.

ry wkroczyły wojska rządowe. Pod koniec marca powstanie zostało prawie całkowicie stłumione, a jego upadek przyniósł daleko idące konsekwencje. Tysiące północnoirackich Kurdów zaczęło masowo uciekać przed postępującą iracką armią w góry, rozpraszając się wzdłuż granicy Iraku z Turcją i Iranem.

⁵ Front Kurdystanu Irackiego, założony w maju 1988 r., to koalicja partii politycznych prowadzących na obszarach kurdyjskich działalność partyzancką w czasie wojny iracko-irańskiej. Składał się z następujących ugrupowań: 1) Patriotyczna Unia Kurdystanu (ang. skrót: PUK), 2) Partia Demokratyczna Kurdystanu (PDK), 3) Ludowo-Demokratyczna Partia Kurdystanu (KPDP), 4) Kurdyjska Partia Socjalistyczna (PASOK), 5) Iracka Partia Komunistyczna – Oddział Kurdystan (IPK), 6) Socjalistyczna Partia Kurdystanu w Iraku (SPKI), 7) Partia Robotnicza Kurdystanu i 8) Asyryjski Ruch Demokratyczny.

⁶ A. R. Ghassemlou, *op. cit.*

⁷ Mulla Mustafa Barzani (1903–1979), założyciel PDK, uznawany za „ojca” i najwybitniejszego lidera kurdyjskiego ruchu narodowowyzwoleńczego.

⁸ D. McDowall, *op. cit.*

⁹ Obszar Autonomicznego Regionu Kurdyjskiego objął zasięgiem trzy prowincje, w których Kurdowie tworzą etniczną większość: Dohuk, Sulajmanija i Irbil. Okręgi Kirkuk, Khanaqin i Sinjar, również zamieszkiwane przez ludność kurdyjską, celowo zostały wyłączone z obszaru autonomii.

parlamentu i na urząd prezydenta. Były one oparte na systemie reprezentacji proporcjonalnej i siedmioprocentowym progu wyborczym dla partii politycznych¹⁴.

W wyborach do liczącego 105 parlamentarzystów jednoizbowego Zgromadzenia Narodowego, dwie główne partie kurdyjskie – Partia Demokratyczna Kurdystanu (PDK) pod przywództwem Mas'uda Barzaniego i Patriotyczna Unia Kurdystanu (PUK), kierowana przez Jalala Talabaniego¹⁵ – uzyskały po 50 mandatów. Natomiast 5 pozostałych miejsc otrzymali przedstawiciele ugrupowań mniejszości chrześcijańskich (4 mandaty – Asyryjski Ruch Demokratyczny, 1 – Zjednoczenie Chrześcijań Kurdystan).

W równoległych wyborach prezydenckich żaden z czterech kandydatów (Masud Barzani z Partii Demokratycznej Kurdystanu, Jalal Talabani z Patriotycznej Unii Kurdystanu, Uthman Abd al-Aziz Muhammad z Ruchu Islamskiego oraz Mahmud Ali Uthman z Kurdyjskiej Partii Socjalistycznej) nie uzyskał wyraźnej przewagi, w związku z czym została powołana ośmioosobowa, złożona z przedstawicieli obu głównych partii, rada prezydencka. Termin kolejnych wyborów prezydenckich został odłożony na bliżej niesprecyzowaną przyszłość. Głównym ośrodkiem władz regionu, w którym ustanowiono siedzibę parlamentu, rady prezydenckiej, rady ministrów i pozostałych naczelnich organów autonomii, zostało miasto Irbil.

W lipcu 1992 r. parlament wyłonił spośród swoich członków rząd regionalny. Obsadzenie ministerstw przypadło w udziale dwóm największym ugrupowaniom. Mechanizm podziału stanowisk wyglądał następująco: na każdego ministra z PDK przypadał wiceminister z PUK, i odwrotnie. Zastępcą premiera Fu'ada Mas'uma z PUK został Rosch Shawais z PDK. Talabani i Barzani, niechętni instytucjom demokratycznym i strzegący swego niekwestionowanego przywództwa, nie zaangażowali się w kampanię wyborczą do parlamentu, co w wyraźny sposób podważyło zaufanie do tej instytucji i osłabiło pozycję legislatywy.

Wraz z ustanowieniem kurdyjskich władz regionalnych, pojawiły się trudności w zdefiniowaniu rodzaju przestrzeni politycznej, która pojawiła się w północnym Iraku. Celem wyborów z 1992 r. było wypełnienie politycznej próżni, jaka powstała wskutek wycofania się administracji rządowej z terytorium kurdyjskiego. Organizacja wyborów na obszarze pozostającym w granicach państwa irackiego, przy braku zgody rządu centralnego, podniosła jednak kwestię charakteru zaistniałego fenomenu politycznego¹⁶.

Niejednoznaczny status prawny i polityczny enklawy wymuszał przyjęcie przez decydentów kurdyjskich stanowiska pragmatycznego. Nowo wybrani przedstawiciele władz regionalnych zapewniali, że wybory nie podważają suwerenności wewnętrznej państwa irackiego i pod żadnym względem nie są odbiciem dążeń separatystycznych. Podczas sesji w październiku 1992 r., parlament Kurdystanu irackiego

¹⁴ K. Yildiz, *The Kurds in Iraq. The Past, Present and Future*, London 2004.

¹⁵ Partia Demokratyczna Kurdystanu (PDK) – *Partiya Demuqrati ye Kurdistan* – to ugrupowanie założone 16 sierpnia 1946 r. w Bagdadzie. Jej prezydentem do 1979 r. był Mustafa Barzani. Jego syn, Mas'ud Barzani, jest obecnym przywódcą PDK. Patriotyczna Unia Kurdystanu (PUK) – *Yekiti Nistimani Kurdistan* – została utworzona 1 czerwca 1975 r. w Damaszku przez grupę działaczy, którzy wystąpili z szeregów DPK, pod przywództwem Jalala Talabaniego i Nechirwana Mustafy.

¹⁶ K. Yildiz, *op. cit.*

zadeklarował „utworzenie federacyjnego obszaru Kurdystanu w wyzwolonej części kraju”, zaznaczając jednakże, że cel ten „nie kwestionuje integralności terytorialnej państwa irackiego”¹⁷.

Społeczność międzynarodowa zajęła wobec nowego organizmu politycznego postawę ambiwalentną. Od samego początku problem irackiego Kurdystanu oficjalnie traktowany był niemalże wyłącznie w kategoriach humanitarnych. Powściągliwość wspólnoty międzynarodowej i chęć zachowania *status quo*, potwierdzał chociażby nieprzypadkowy wybór 36 równoleżnika jako granicy *no-fly zone*. Decyzja skutkująca pozostawieniem poza sferą bezpieczeństwa roponośnych terenów Kirku, miała nie pozostawiać złudzeń, że działania te mają przede wszystkim charakter humanitarny i nie są poparciem dla dążeń separatystycznych. Wbrew publicznym deklaracjom i humanitarnej retoryce, międzynarodowe zaangażowanie w kwestię kurdyjską miało znacznie bardziej złożony charakter¹⁸. Generalnie jednak ustanowienie demokratycznych instytucji w kurdyjskiej enklawie było uważane przez wielu komentatorów zachodnich za triumf demokracji¹⁹.

Stan ten nie trwał jednak zbyt długo. Po niecałych dwóch latach współdziałania w Kurdyjskim Rządzie Regionalnym, do głosu doszedł zadawniony antagonizm pomiędzy dwoma najważniejszymi graczami kurdyjskiej sceny politycznej, PDK i PUK²⁰.

Wojna domowa – mediacje – pokój

W grudniu 1993 r. doszło do starć zbrojnych pomiędzy PUK a Islamskim Ruchem Kurdystanu. Powodem konfliktu była próba wzmocnienia wpływów tego ostatniego na obszarze tradycyjnie kontrolowanym przez PUK²¹. Wkrótce okazało się, że spór ten stanowił jedynie preludeum do kolejnego, znacznie bardziej destrukcyjnego konfliktu, który wybuchł w maju 1994 r.

Jego zarzewiem stał się równy podział władzy pomiędzy Patriotyczną Unią Kurdystanu Jalala Talabaniego a Partią Demokratyczną Kurdystanu Mas'uda Barzaniego. Coraz częściej pojawiające się animozje, trudności w komunikacji i równoległe podejmowane decyzje, skutecznie paraliżowały prace instytucji regionalnych. Na początku 1994 r., wraz z pogłębianiem się nieporozumień, umowa dotycząca podziału władzy praktycznie straciła rację bytu. PUK oskarżała PDK, która tradycyjnie kontrolowała obszary graniczące z Turcją, o przywłaszczanie sobie dochodów z tranzytu i handlu przygranicznego. Natomiast PDK zarzucała ugrupowaniu Barzaniego defraudację funduszy z budżetu administracji i kolaborację z rządem irańskim. Spór

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Zob.: L. Meho, *The Kurdish Question in U.S. Foreign Policy: A Documentary Sourcebook*, Westport 2004; S. Power, *A Problem from Hell. America and the Age of Genocide*, New York 2003; D. F. Z. Zebari, *The Kurdish Safe Haven In Iraq*, Dohuk 2005.

¹⁹ K. Yildiz, *op. cit.*

²⁰ Na temat rozłamu w kurdyjskim ruchu narodowowyzwoleńczym pod koniec lat 60. XX w. zob.: M. Osman, *Kurdish Internal Dispute*, „The Kurdistan Observer”, 14 III 2001.

²¹ *War In Iraq: What next for the Kurds?*, „ICG Middle East Report”, 19 III 2003.

sięgnął zenitu, gdy wskutek informacji o zawarciu przez PUK sojuszu z Iranem, PDK zwróciła się o wsparcie zbrojne do rządu irackiego. W sierpniu 1996 r. oddziały irackie, w liczbie około 30 tysięcy żołnierzy, wkroczyły na terytorium autonomii i zajęły Irbil. PDK zdobyła również Sulajmaniję, wypierając z miasta PUK. Gdy kilka dni później naciski międzynarodowe zmusiły Irak do wycofania sił zbrojnych, PDK przejęła pełną kontrolę nad Irbilem, gdzie ustanowiła siedzibę swojego rządu. W tym samym czasie, po uprzednim odzyskaniu władzy w mieście, paralelną administrację rządową w Sulajmaniji utworzyła PUK. Kurdyjska wojna domowa pochłonięła blisko 3 tysiące ofiar²². Od połowy 1996 r. w północnej części Iraku funkcjonowały dwa równoległe ośrodki władzy, dwie oddzielne kurdyjskie administracje z własnymi „gabinetami” kierowanymi przez własnych „premierów”. PDK kontrolowała region zachodni ze swojej siedziby w Irbilu, natomiast PUK – południowo-wschodnią część autonomii z Sulajmaniji.

Państwa zachodnie, żywotnie zainteresowane wydarzeniami i stabilizacją sytuacji w regionie kurdyjskim, kilkakrotnie podejmowały misje mediacyjne i doprowadzały do zawierania porozumień, które nie były jednak przestrzegane. Miało to miejsce, między innymi, w przypadku umowy o zawieszeniu broni i przywróceniu wspólnej administracji, zawartej między PDK i PUK w wyniku mediacji Stanów Zjednoczonych w 1996 r. w Ankarze²³. Dwa lata później, we wrześniu 1998 r., ponownie dzięki intensywnej i skutecznej mediacji amerykańskiej²⁴, a także działaniom rekonyliacyjnym Wielkiej Brytanii i Turcji, zwaśnione strony podpisały w Waszyngtonie umowę o zawieszeniu broni, zakładającą stopniowe zjednoczenie oddzielnych administracji i przeprowadzenie nowych wyborów²⁵.

Umowa waszyngtońska, wbrew oczekiwaniom i mimo całkowitego zaprzestania konfrontacji zbrojnej, nie doprowadziła do szybkiego pojednania politycznego. Wprowadzanie ugody w życie, z powodu permanentnych nieporozumień wokół kwestii finansowych i konstrukcji wspólnego rządu regionalnego, było nieustannie odwlekane. Dopiero w 2001 r. oba ugrupowania złagodziły restrykcje dotyczące podróżowania pomiędzy strefami swoich wpływów i wznowiły dialog. Proces ponownego zbliżenia PDK i PUK został pogłębiony w 2002 r., wraz z rozpoczętymi przez USA przygotowaniami do inwazji na Irak. Postanowienia umowy waszyngtońskiej zostały ostatecznie zatwierdzone na pierwszej sesji zwołanego po długoletniej przerwie parlamentu kurdyjskiego, która odbyła się 5 października 2002 r.²⁶

Pomimo niestabilnej sytuacji politycznej i wrogiego współistnienia dwóch administracji, w latach 90. Irak północny doświadczył szybkiego rozwoju gospodarczego. Mając do dyspozycji 13-procentowy udział w dochodach Iraku, pochodzący z ONZ-owskiego programu „Ropa za żywność” oraz cło z handlu iracko-turec-

²² *Ibidem*.

²³ Była to mediacja Roberta Pelletreau, asystenta amerykańskiego sekretarza stanu, Warrena Christophera. Mediatorami byli także, m.in.: François Mitterand, przedstawiciele Departamentu Stanu USA, parlamentarzyści brytyjscy i francuscy, przedstawiciele Międzynarodówki Socjalistycznej, a także opozycyjnego Kongresu Narodowego Iraku.

²⁴ Mediacja Davida Welsha, sekretarza Biura ds. Bliskiego Wschodu w Departamencie Stanu USA.

²⁵ M. Osman, *op. cit.*

²⁶ K. Katzman, A. B. Prado, *The Kurds in Post-Saddam Iraq*, CRS Report for Congress, RS22079, V 2005.

kiego, władze kurdyjskie inwestowały w budowę infrastruktury drogowej, kanalizacyjnej, edukacyjnej i zdrowotnej, a także angażowały się w innego rodzaju projekty rozwojowe. Zabiegając o międzynarodowe poparcie dla kurdyjskiej autonomii, zarówno PDK, jak i PUK zezwalały na rozwój wolności politycznych i obywatelskich, nie spotykany w całym świecie arabskim²⁷.

W latach 90. przywódcy kurdyjscy przystąpili do Irackiego Kongresu Narodowego, antyrządowej grupy opozycyjnej wspieranej finansowo przez USA, a następnie zezwoliły na działalność tej organizacji na terenie Kurdystanu irackiego, wspierając przy tym kilka nieudanych prób zamachów na reżim Saddama Husajna. Jeszcze przed amerykańską inwazją na Irak, partie kurdyjskie wzięły udział w zorganizowanej w Londynie w grudniu 2002 r. konferencji opozycji irackiej, na której omawiano plan działań politycznych po obaleniu reżimu Husajna²⁸. Podczas trwającej od marca do kwietnia 2003 r. operacji „Iracka wolność”, bojownicy PDK i PUK wspólnie walczyli po stronie sił koalicyjnych. Peszmergowie²⁹ zajęli północne miasta Kirkuk i Mosul, wypierając stamtąd osadników arabskich, przesiedlonych w latach 70. i 80. w ramach akcji arabizacyjnej. Jednak wysiłki na rzecz włączenia do autonomii kurdyjskiej zasobnych w ropę okolic Kirkuku i Khanaqin poprzez zmianę sytuacji demograficznej, mającej na celu „skorygowanie efektów wcześniejszej polityki arabizacyjnej”, stały się jedną z najbardziej kontrowersyjnych kwestii w post-saddamowskim Iraku, bez perspektyw na szybkie rozstrzygnięcie.

W postsaddamowskiej rzeczywistości

Upadek reżimu Saddama Husajna w kwietniu 2003 r. nie spowodował naruszenia *status quo ante bellum* w północno-irackiej enklawie kurdyjskiej. Autonomia kurdyjska, znajdująca się w większości pod kontrolą Partii Demokratycznej Kurdystanu i Patriotycznej Unii Kurdystanu, pozostała najbardziej bezpiecznym i stabilnym obszarem Iraku³⁰.

Początkowa euforia Kurdów irackich z powodu upadku rządów baasistowskich w Bagdadzie przygasła nieco wskutek pogarszania się warunków życia, problemów z repatriacją uchodźców oraz niepewności związanej z przyszłym statusem politycznym enklawy. Mimo iż region nie doświadczył tak silnych wstrząsów społeczno-politycznych, jakie ogarnęły pozostałe obszary Iraku w pierwszych miesiącach po inwazji, jego władze zmagaly się z problemem spadku dochodów z eksportu ropy naftowej do Turcji, a także z naciskami ze strony Tymczasowych Władz Koalicyjnych³¹. Trudności gospodarcze autonomii były skutkiem zakończenia realizacji programu ONZ „Ropa za żywność” oraz działań wojennych. Z kolei presja władz okupacyjnych na PDK i PUK, miała na celu zaprzestanie procedury zbierania podat-

²⁷ Report on Iraqi Kurdistan, 2003; www.freedomhouse.org.

²⁸ K. Yildiz, *op. cit.*

²⁹ Peszmergowie (z kurd. *pêşmerge* – ‘wojownicy śmierci’ lub ‘gotowi na śmierć’) – tradycyjna nazwa kurdyjskich bojowników walczących w partyzance i powstaniach o niepodległość Kurdystanu.

³⁰ K. Katzman, A. B. Prado, *op. cit.*

³¹ Z ang.: Coalition Provisional Authority (CPA).

sięgnął zenitu, gdy wskutek informacji o zawarciu przez PUK sojuszu z Iranem, PDK zwróciła się o wsparcie zbrojne do rządu irackiego. W sierpniu 1996 r. oddziały irackie, w liczbie około 30 tysięcy żołnierzy, wkroczyły na terytorium autonomii i zajęły Irbil. PDK zdobyła również Sulajmaniję, wypierając z miasta PUK. Gdy kilka dni później naciski międzynarodowe zmusiły Irak do wycofania sił zbrojnych, PDK przejęła pełną kontrolę nad Irbilem, gdzie ustanowiła siedzibę swojego rządu. W tym samym czasie, po uprzednim odzyskaniu władzy w mieście, paralelną administrację rządową w Sulajmaniji utworzyła PUK. Kurdyjska wojna domowa pochłonęła blisko 3 tysiące ofiar²². Od połowy 1996 r. w północnej części Iraku funkcjonowały dwa równoległe ośrodki władzy, dwie oddzielne kurdyjskie administracje z własnymi „gabinetami” kierowanymi przez własnych „premierów”. PDK kontrolowała region zachodni ze swojej siedziby w Irbilu, natomiast PUK – południowo-wschodnią część autonomii z Sulajmaniji.

Państwa zachodnie, żywotnie zainteresowane wydarzeniami i stabilizacją sytuacji w regionie kurdyjskim, kilkakrotnie podejmowały misje mediacyjne i doprowadzały do zawierania porozumień, które nie były jednak przestrzegane. Miało to miejsce, między innymi, w przypadku umowy o zawieszeniu broni i przywróceniu wspólnej administracji, zawartej między PDK i PUK w wyniku mediacji Stanów Zjednoczonych w 1996 r. w Ankarze²³. Dwa lata później, we wrześniu 1998 r., ponownie dzięki intensywnej i skutecznej mediacji amerykańskiej²⁴, a także działaniom rekondylacyjnym Wielkiej Brytanii i Turcji, zwaśnione strony podpisały w Waszyngtonie umowę o zawieszeniu broni, zakładającą stopniowe zjednoczenie oddzielnych administracji i przeprowadzenie nowych wyborów²⁵.

Umowa waszyngtońska, wbrew oczekiwaniom i mimo całkowitego zaprzestania konfrontacji zbrojnej, nie doprowadziła do szybkiego pojednania politycznego. Wprowadzanie ugody w życie, z powodu permanentnych nieporozumień wokół kwestii finansowych i konstrukcji wspólnego rządu regionalnego, było nieustannie odwlekane. Dopiero w 2001 r. oba ugrupowania złagodziły restrykcje dotyczące podróżowania pomiędzy strefami swoich wpływów i wznowiły dialog. Proces ponownego zbliżenia PDK i PUK został pogłębiony w 2002 r., wraz z rozpoczętymi przez USA przygotowaniami do inwazji na Irak. Postanowienia umowy waszyngtońskiej zostały ostatecznie zatwierdzone na pierwszej sesji zwołanego po długoletniej przerwie parlamentu kurdyjskiego, która odbyła się 5 października 2002 r.²⁶

Pomimo niestabilnej sytuacji politycznej i wrogiego współistnienia dwóch administracji, w latach 90. Irak północny doświadczył szybkiego rozwoju gospodarczego. Mając do dyspozycji 13-procentowy udział w dochodach Iraku, pochodzący z ONZ-owskiego programu „Ropa za żywność” oraz cło z handlu iracko-turec-

²² *Ibidem*.

²³ Była to mediacja Roberta Pelletreau, asystenta amerykańskiego sekretarza stanu, Warrena Christophera. Mediatorami byli także, m.in.: François Mitterand, przedstawiciele Departamentu Stanu USA, parlamentarzyści brytyjscy i francuscy, przedstawiciele Międzynarodówki Socjalistycznej, a także opozycyjnego Kongresu Narodowego Iraku.

²⁴ Mediacja Davida Welsha, sekretarza Biura ds. Bliskiego Wschodu w Departamencie Stanu USA.

²⁵ M. Osman, *op. cit.*

²⁶ K. Katzman, A. B. Prado, *The Kurds in Post-Saddam Iraq*, CRS Report for Congress, RS22079, V 2005.

kiego, władze kurdyjskie inwestowały w budowę infrastruktury drogowej, kanalizacyjnej, edukacyjnej i zdrowotnej, a także angażowały się w innego rodzaju projekty rozwojowe. Zabiegając o międzynarodowe poparcie dla kurdyjskiej autonomii, zarówno PDK, jak i PUK zezwalały na rozwój wolności politycznych i obywatelskich, nie spotykany w całym świecie arabskim²⁷.

W latach 90. przywódcy kurdyjscy przystąpili do Irackiego Kongresu Narodowego, antyrządowej grupy opozycyjnej wspieranej finansowo przez USA, a następnie zezwoliły na działalność tej organizacji na terenie Kurdystanu irackiego, wspierając przy tym kilka nieudanych prób zamachów na reżim Saddama Husajna. Jeszcze przed amerykańską inwazją na Irak, partie kurdyjskie wzięły udział w zorganizowanej w Londynie w grudniu 2002 r. konferencji opozycji irackiej, na której omawiano plan działań politycznych po obaleniu reżimu Husajna²⁸. Podczas trwającej od marca do kwietnia 2003 r. operacji „Iracka wolność”, bojownicy PDK i PUK wspólnie walczyli po stronie sił koalicyjnych. Peszmergowie²⁹ zajęli północne miasta Kirkuk i Mosul, wypierając stamtąd osadników arabskich, przesiedlonych w latach 70. i 80. w ramach akcji arabizacyjnej. Jednak wysiłki na rzecz włączenia do autonomii kurdyjskiej zasobnych w ropę okolic Kirkuku i Khanaqin poprzez zmianę sytuacji demograficznej, mającej na celu „skorygowanie efektów wcześniejszej polityki arabizacyjnej”, stały się jedną z najbardziej kontrowersyjnych kwestii w post-saddamowskim Iraku, bez perspektyw na szybkie rozstrzygnięcie.

W postsaddamowskiej rzeczywistości

Upadek reżimu Saddama Husajna w kwietniu 2003 r. nie spowodował naruszenia *status quo ante bellum* w północno-irackiej enklawie kurdyjskiej. Autonomia kurdyjska, znajdująca się w większości pod kontrolą Partii Demokratycznej Kurdystanu i Patriotycznej Unii Kurdystanu, pozostała najbardziej bezpiecznym i stabilnym obszarem Iraku³⁰.

Początkowa euforia Kurdów irackich z powodu upadku rządów baasistowskich w Bagdadzie przygasła nieco wskutek pogarszania się warunków życia, problemów z repatriacją uchodźców oraz niepewności związanej z przyszłym statusem politycznym enklawy. Mimo iż region nie doświadczył tak silnych wstrząsów społeczno-politycznych, jakie ogarnęły pozostałe obszary Iraku w pierwszych miesiącach po inwazji, jego władze zmagają się z problemem spadku dochodów z eksportu ropy naftowej do Turcji, a także z naciskami ze strony Tymczasowych Władz Koalicyjnych³¹. Trudności gospodarcze autonomii były skutkiem zakończenia realizacji programu ONZ „Ropa za żywność” oraz działań wojennych. Z kolei presja władz okupacyjnych na PDK i PUK, miała na celu zaprzestanie procederu zbierania podat-

²⁷ Report on Iraqi Kurdistan, 2003, www.freedomhouse.org.

²⁸ K. Yildiz, *op. cit.*

²⁹ Peszmergowie (z kurd. *pêşmerge* – ‘wojownicy śmierci’ lub ‘gotowi na śmierć’) – tradycyjna nazwa kurdyjskich bojowników walczących w partyzantce i powstaniach o niepodległość Kurdystanu.

³⁰ K. Katzman, A. B. Prado, *op. cit.*

³¹ Z ang.: Coalition Provisional Authority (CPA).

ków w kontrolowanych przez partie prowincjach oraz rozpoczęcie procesu rozwiązywania podległych im sił zbrojnych. Administracja amerykańska uznała, że oba te elementy należą do kompetencji właściwych organów władz państwowych. Ulegając naciskom w kwestii podatków, oba ugrupowania odmówiły jednak podporządkowania się pozostałym żądaniom. Argumentowały to tym, iż pozostające pod ich kontrolą oddziały zostaną przekształcone w regionalne siły obronne, na podobieństwo ochotniczych jednostek Gwardii Narodowej Stanów Zjednoczonych, nie wchodzących w skład armii federalnej³².

Kurdyjscy peszmergowie, siły liczące od około 50 do 60 tysięcy ludzi³³, są obecnie najbardziej doświadczoną, wpływową i proamerykańską siłą militarną w Iraku. Skutecznie chronią prowincje kurdyjskie przed destabilizacją panującą w pozostałych częściach kraju. Dzięki temu w Kurdystanie irackim niepotrzebna jest obecność amerykańskich żołnierzy³⁴. Mimo że partie kurdyjskie przyjęły zapisy nowej irackiej konstytucji, zgodnie z którymi regionalne siły bezpieczeństwa, wraz z kwestią kontroli granic, przechodzą do kompetencji Rządu Federalnego, natomiast niezależne milicje, czyli dotychczasowe ugrupowania zbrojne partii politycznych, zostaną zdelegalizowane i rozwiązane, wcielenie ich w życie wydaje się mało prawdopodobne. Kurdyjscy bojownicy o wolność nie są gotowi do służby pod rozkazami arabskich oficerów³⁵. Z kolei ludność kurdyjska nie jest skłonna do akceptacji obecności żołnierzy arabskich w zamieszkiwanym przez nią regionie.

Od początku amerykańskiej okupacji, Kurdowie rozpoczęli lobbowanie na rzecz jak najszybszego przywrócenia suwerenności państwu irackiemu, a następnie przyznania szerokich uprawnień, ustanowionej przez Amerykanów w czerwcu 2003 r., dwudziestopięciosobowej Irackiej Radzie Zarządzającej. W Radzie zasiadło pięciu kurdyjskich polityków, wśród których znaleźli się dwaj niekwestionowani liderzy, Mas'ud Barzani i Jalal Talabani. Główny doradca Barzaniego, Hoshiar Mahmud Zebari, w gabinecie mianowanym przez Radę Zarządzającą, objął tekę ministra spraw zagranicznych.

W miarę rozwoju procesu budowy instytucji demokratycznych, obie partie kurdyjskie coraz aktywniej włączały się w życie polityczne w Iraku. W tymczasowym rządzie irackim premiera Ijada Alawiego, powołanym 26 czerwca 2004 r., poza Ministerstwem Spraw Zagranicznych, objętym przez Hoshiara Zebarię, PDK otrzymało kilka innych ministerstw. Stanowiska ministerialne objęli także przedstawiciele PUK: wicepremier – Barham Salih, minister praw człowieka – Bakhtyar Amin, minister zasobów wodnych – Abd al-Latif Jamal Rashid, minister stanu – Narmin Osman.

³² Z ang.: U.S. National Guard – formacje typu policyjnego, podlegające władzom stanowym, mające wspierać regularną armię USA.

³³ Dane dotyczące liczebności peszmergów są bardzo rozbieżne. W większości jest to około 50 tys. Niektóre źródła, jak np. K. Katzman, A. B. Prado (*op. cit.*) podają liczbę około 75 tysięcy.

³⁴ Przebywa tam jedynie 200 żołnierzy amerykańskich. Zob.: *Can Freedom Flower in Iraqi Kurdistan?*, „Assyrian International News Agency” (AINA), 20 X 2006.

³⁵ Peszmergowie odgrywają ważną rolę w irackich siłach bezpieczeństwa. Kurd, Bruska Shaways, był sekretarzem generalnym w Ministerstwie Obrony w irackim rządzie tymczasowym. Peszmergowie brali także aktywny udział w operacjach w Faludży i Mosulu w 2004 r. Świadczy to jednak bardziej o rozszerzeniu kurdyjskich wpływów militarnych na obszary pozakurdyjskie, aniżeli o ich wchłonięciu przez irackie siły zbrojne; [za:] K. Katzman, A. B. Prado, *op. cit.*

Reprezentacja kurdyjska w stałym rządzie premiera Ibrahima Jaafariego, powołanym 28 kwietnia 2005 r., była jeszcze liczniejsza. Członkowie PDK objęli następujące stanowiska: wicepremier Rosh Shawais, minister spraw zagranicznych Hoshiar Zebari, minister pracy i spraw socjalnych Idris Hadi, minister robót publicznych Nasrin Sadiq Barwami. Z kolei, reprezentanci PUK objęli takie stanowiska jak: minister planowania Barham Salih, minister handlu Abd al-Basit Karim Mawlud, minister zasobów wodnych Abd al-Latif Jamal Rashid, minister transportu Juwan Fu'ad Mas'um, minister środowiska Narmin Osman.

Natomiast w zatwierdzonym 20 maja 2006 r. przez parlament iracki, rządzie premiera Nuri al-Maliki, znajduje się ośmiu kurdyjskich ministrów. Są to: Barham Salih – wicepremier, Hoshiar Zebari – minister spraw zagranicznych, Fawzi al-Hariri – minister przemysłu, Bajan Dazi (kobieta) – minister budownictwa mieszkaniowego i ogólnego, Narmin Osman (kobieta) – minister ochrony środowiska, Abd al-Latif Rashid – minister zasobów wodnych, Assad Kamal Muhammad Hashimi – minister kultury oraz Ali Muhammad Ahmed – minister stanu bez teki.

W wyborach powszechnych do tymczasowego irackiego zgromadzenia narodowego, które odbyły się 30 stycznia 2005 r., PUK i PDK wystąpiły razem pod egidą „Demokratyczno-Patriotycznego Sojuszu Kurdystanu”, zdobywając 75 mandatów w 275-miejscowym parlamencie³⁶. W kolejnych wyborach, już do stałego parlamentu irackiego, mających miejsce 15 grudnia tegoż roku, PDK i PUK znów wystartowały z listy „Sojuszu Kurdystanu”³⁷, zdobywając 53 mandaty. 5 miejsc uzyskały także inne ugrupowania kurdyjskie: Islamska Partia Kurdystanu i Kurdyjska Unia Islamska. Słabszy rezultat ugrupowań kurdyjskich w stosunku do poprzednich wyborów był spowodowany udziałem w głosowaniu społeczności sunnickiej.

W strukturach władz centralnych spośród Kurdów irackich najwyższą godność uzyskał przewodniczący PUK, Jalal Talabani, dwukrotnie wybrany na urząd prezydenta Iraku. Jego kandydatura na tymczasową kadencję została zatwierdzona przez iracki parlament w kwietniu 2005 r. Ponownie, tym razem na stałą, 4-letnią kadencję, został wybrany rok później. Stał się w ten sposób pierwszym niearabskim prezydentem w jakimkolwiek państwie arabskim i pierwszym demokratycznie wybranym szefem państwa irackiego.

Tak szeroki udział Kurdów w rządzie irackim jest ewenementem w historii tego kraju. Dotąd dyskryminowani, po raz pierwszy wkroczyli na ogólnokrajową arenę polityczną na takich samych zasadach co większość arabska³⁸.

Wśród wydarzeń rozgrywających się na wewnętrznej scenie politycznej autonomii, na szczególną uwagę zasługują dążenia reunifikacyjne oddzielnych kurdyjskich administracji, mających swe siedziby w Sulajmaniji i Irbilu. Ważnym aktem na drodze ku zjednoczeniu było wydanie przez Barzaniego i Talabaniego, w marcu 2004 r., oświadczenia zapowiadającego utworzenie „wspólnego przywództwa” auto-

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Na liście wyborczej Sojuszu Kurdyjskiego (nr 730) znalazły się także: Zjednoczona Demokratyczna Partia Chaldejska, Komunistyczna Partia Kurdystanu, Islamska Frakcja Kurdystanu, Partia Robotnicza Kurdystanu, Socjaldemokratyczna Partia Kurdystanu i Turkmeńska Partia Braterstwa.

³⁸ K. Katzman, A. B. Prado, *op. cit.*

nomii³⁹. Pod koniec 2004 r., w ramach przygotowań do styczniowych wyborów do tymczasowego federalnego Zgromadzenia Narodowego, a także do Kurdyjskiego Zgromadzenia Regionalnego i rad prowincji, ugrupowania podjęły decyzję o zjednoczeniu wysiłków pod wspólnym szyldem wspomnianego powyżej Narodowo-Demokratycznego Sojuszu Kurdystanu. W efekcie, aż 104 deputowanych w 111-osobowym parlamencie regionalnym jest członkami tych partii. Niecałe sześć miesięcy później, 12 czerwca 2005 r., nowa regionalna władza ustawodawcza wybrała pierwszego prezydenta Kurdyjskiego Regionu Autonomicznego. Został nim przywódca PDK, Mas'ud Barzani. Jako że potencjalny konkurent do tego stanowiska, lider PUK, pełnił funkcję prezydenta Iraku, decyzja została podjęta jednogłośnie. 21 stycznia 2006 r., przywódcy PDK i PUK podpisali w imieniu swoich partii porozumienie o administracyjnym zjednoczeniu prowincji kurdyjskich⁴⁰. Pierwsza postsadamska zjednoczona kurdyjska administracja, Kurdyjski Rząd Regionalny, na czele z premierem Nechirvanem Barzanim (z PDK), została jednomyślnie zatwierdzona przez parlament regionu 7 maja 2006 r.⁴¹ Zgodnie z postanowieniami porozumienia, w złożonym z trzydziestu dwóch członków gabinetu, PDK i PUK otrzymały odpowiednio trzynaście i czternaście ministerstw. Pozostałe stanowiska zostały przyznane partiom mniejszościowym, trzy ministerstwa objęli islamisci, po jednym Turkmeni i Asyryjczycy. „Wspólne przywództwo”, po wielu latach funkcjonowania oddzielnych ośrodków władzy, stało się faktem.

Głównym problemem zjednoczonej administracji rządowej jest brak całkowitej jedności. Cztery ważne ministerstwa są nadal podzielone pomiędzy PUK i KDP: ministerstwo spraw wewnętrznych, finansów, sprawiedliwości i obrony (ds. peszmergów). Jedną tekę obejmuje dwóch ministrów. Inne problemy wynikają ze spuścizny po byłych rządach regionalnych w Irbilu i Sulajmaniji, a są to między innymi: nadmiernie rozbudowana służba cywilna, wzajemnie wykluczające się przepisy prawa oraz odmienna kultura pracy kadry urzędniczej⁴².

Autonomia – postulat minimum

W pierwszych miesiącach 2003 r., w okresie przygotowań do amerykańskiej inwazji na Irak, można było odnieść wrażenie, że kurdyjskie władze regionalne skłonne są zrezygnować ze swoich prerogatyw politycznych na rzecz centralnych władz państwowych. Liderzy PDK i PUK zmienili dotychczasową retorykę i w swoich wypowiedziach unikali takich terminów jak „autonomia” i „federacja”. Amerykańscy strategowie nie pozostawiali zresztą partnerom kurdyjskim żadnych złudzeń na temat swoich zamiarów utrzymania zjednoczonego Iraku⁴³.

³⁹ *War In Iraq: What next for the Kurds?*...

⁴⁰ „Radio Free Europe” (dalej RFE), 21 I 2006.

⁴¹ RFE, 7 III 2006.

⁴² M. Gunter, *The Changing Dynamics in the Kurdistan Regional Government (KRG) of Iraq*, paper prepared for delivery at the Kurdish Studies Conference organized by the Institut Kurde de Paris and Salahaddin University, Irbil, Iraqi Kurdistan, Sept. 6-9, 2006.

⁴³ M. Bruinessen, *Kurdish Challenges*, „Chaillot Paper” nr 79, VII 2005.

W miarę rozwoju sytuacji na irackiej scenie politycznej, Kurdowie powrócili jednak do swoich wcześniejszych postulatów. Powstał oddolny ruch społeczny wzywający najpierw do przyznania Kurdom szerokiej autonomii, a następnie do organizacji referendum kurdyjskiego w sprawie niezależności regionu. Zmusił on liderów do ponownego włączenia kwestii samorządności do głównych postulatów programowych. Ruch ten, kierowany przez intelektualistów krytycznych wobec ugrupowań politycznych, paradoksalnie dostarczył przywódcom partyjnym mocnego argumentu w negocjacjach z przedstawicielami administracji amerykańskiej i innymi irackimi siłami politycznymi. Pod koniec 2003 r., Barzani i Talabani zgodnie oświadczyli, że autonomia jest warunkiem niezbywalnym. Mas'ud Barzani w artykule opublikowanym przez arabskojęzyczny organ prasowy PDK otwarcie stwierdził, że Kurdowie nie zgodzą się na rozstrzygnięcie, które mogłoby pozbawić ich, praktykowanej przez ostatnie 12 lat, samorządności. A co więcej, autonomia jest ich postulatem minimum⁴⁴.

Żądania dotyczące uzyskania samodzielności administracyjnej i kontroli nad zasobami naturalnymi na obszarach zamieszkałych przez Kurdów, spotkały się ze sprzeciwem ze strony Arabów irackich. Oznaczały one bowiem, poza niezależnością polityczną, włączenie do autonomii kurdyjskiej zasobnych w ropę naftową terenów Kirkuku. Po kilku miesiącach negocjacji wypracowano kompromis, który został zapisany w uchwalonej 8 marca 2004 r. tymczasowej konstytucji, zwanej Transitional Administrative Law. Uznała ona istnienie regionu kurdyjskiego w granicach ustanowionych w 1991 r. (to znaczy bez Kirkuku), podniosła język kurdyjski do rangi oficjalnego języka równorzędnego z językiem arabskim, oraz zapowiedziała przeprowadzenie w Kirkuku cenzusu ludności, przed ostatecznym rozstrzygnięciem jego statusu. Przywódcy kurdyjscy zgodzili się na odłożenie kontrowersyjnej kwestii Kirkuku do czasu rozpoczęcia procesu konstytucyjnego, wyznaczonego na rok 2005 i ustanowienia suwerennego rządu irackiego.

Wspomniany ruch społeczny dał o sobie znać ponownie w okresie wyborów powszechnych do organów przedstawicielskich Iraku. 30 stycznia 2005 r. zorganizował on nieoficjalne referendum w sprawie przyszłości Kurdystanu: pełnej niezależności albo integracji z Irakiem⁴⁵. Pragmatyczni kurdyjscy przywódcy zajęli w tej sprawie stanowisko neutralne, poprzestając na akceptacji faktu organizacji referendum. Zręcznie unikali również wypowiedzi na temat niepodległości Kurdystanu irackiego, ograniczając swoje postulaty do autonomii w ramach Iraku. Nieoficjalnie jednak poważnie wsparli referendum, przekazując znaczne kwoty pieniężne na jego przygotowanie.

Wynik przeszedł najsmielsze oczekiwania samych organizatorów. W referendum wzięło udział prawie 2 mln uprawnionych do głosowania, z czego ponad 95% opowiedziało się za odłączeniem od Iraku⁴⁶.

⁴⁴ „Al-Ta'akhi”, 21 XII 2003.

⁴⁵ Referendum zorganizowano w punktach poza oficjalnymi lokalami wyborczymi.

⁴⁶ M. Bruinessen, *op. cit.*

Federacja – warunek *sine qua non*

Od czerwca do sierpnia 2005 r., kurdyjskie partie polityczne brały czynny udział w debacie na temat kształtu nowej irackiej konstytucji⁴⁷. Najistotniejszą dla Kurdów kwestią, o której rozstrzygnąć miała ustawa zasadnicza, było ustanowienie w Iraku systemu federacyjnego. Uznając, że decentralizacja władzy będzie gwarancją utrzymania ich autonomii w prowincjach północnego Iraku, Kurdowie stali się jej gorliwymi orędownikami i zajęli zdecydowane stanowisko. W licznych wypowiedziach publicznych przedstawiciele autonomii stwierdzali, iż „federalizm jest dla Kurdów koncepcją niezbywalną”⁴⁸. System federacyjny został uznany także przez większość ugrupowań na scenie politycznej Iraku za najlepsze z możliwych rozwiązań ustrojowych, mimo początkowego sprzeciwu arabskich sunnitów⁴⁹. Politycy arabscy wyrażali jednak obawy, iż nieodpowiednio skonstruowany system, to znaczy taki, który przyznawałby Kurdom zbyt duży zakres niezależności, mógłby stanowić zagrożenie dla integralności terytorialnej kraju⁵⁰.

Świadomi swojej silnej pozycji negocjacyjnej, ugruntowanej między innymi w postanowieniach Transitional Administrative Law, z których wynikało, iż do zatwierdzenia stałej konstytucji niezbędna była zgoda kurdyjskich prowincji⁵¹, Kurdowie wysuwali żądania znacznie ograniczające uprawnienia rządu federalnego na rzecz władz regionu. Dotyczyły one przede wszystkim włączenia prowincji Kirkuk do autonomii kurdyjskiej i prawa eksploatacji pól naftowych, uznania wyższości ustawodawstwa regionalnego nad federacyjnym oraz utrzymania zwierzchnictwa nad oddziałami peszmergów.

Sunnici uważali, że dążenia kurdyjskie prowadzą do rozbicia terytorialnego Iraku. Z drugiej strony, pojawiały się także wypowiedzi, które uznawały, iż „to, co robią Kurdowie jest niczym innym, jak instytucjonalizacją i umocowaniem konstytucyjnym władzy, którą realnie posiadają”.

W efekcie, zapisy ustawy zasadniczej – która uznając Irak za część świata muzułmańskiego (art. 3), proklamuje go suwerennym państwem o ustroju demokracji parlamentarnej z republikańskim i federalnym systemem rządów (art. 1) – odzwierciedlają dotychczasowe federacyjne aspiracje Kurdów irackich.

Kurdyjskie cele polityczne zostały wpisane w proces konstytucyjny poprzez ustanowienie języka kurdyjskiego, obok arabskiego, językiem urzędowym (art. 4), oraz zapisy o szerokich kompetencjach władz lokalnych (art. 141), stwierdzające iż

⁴⁷ *Constitution of Iraq*, „The Associated Press”, 15 X 2005, <http://www.krg.org/articles>.

⁴⁸ Wywiad z Qubadem Talabanim, przedstawicielem PUK w Waszyngtonie i zarazem synem Jalala Talabaniego, przeprowadzony w maju 2005 r.; L. Beehner, S. Writer, *The Role of Kurds in Iraqi Politics*, „Council on Foreign Relations”, 19 I 2006.

⁴⁹ Sunniti obawiali się przede wszystkim tego, że takie rozstrzygnięcie ustrojowe pozbawi ich udziału w dochodach z eksploatacji ropy naftowej, znajdującej się poza zamieszkiwanym przez nich regionem.

⁵⁰ A. Kapiszewski, *The Iraqi Elections and Their Consequences. Power-sharing, a Key to the Country's Political Future*, „Chaillot Paper” nr 79, VII 2005.

⁵¹ Zgodnie z zapisami TAL, do zatwierdzenia stałej konstytucji wymagana była większość dwóch trzecich głosujących, w co najmniej trzech prowincjach. Klauzula ta została przeforsowana przez Kurdów na wypadek, gdyby większość arabska nie uwzględniła ich postulatów w postanowieniach konstytucji.

„w przypadku kolizji między prawem federalnym a regionalnym, priorytet przysługuje prawu regionalnemu” (art. 115). Postanowienia konstytucji finalizują niejasną sytuację prawną regionu kurdyjskiego, uznając Kurdyjski Rząd Regionalny za prawomocny organ władzy oraz wskazując, iż „przepisy prawne uchwalone przez region Kurdystanu od 1992 r., wraz z orzeczeniami sądowymi i umowami cywilno-prawnymi, są obowiązującymi, chyba, że zostały zmienione lub anulowane zgodnie z prawem regionalnym”. Ustawa nie rozstrzyga natomiast sytuacji prawnej oddziałów zbrojnych pozostających pod kontrolą rządu regionalnego, ograniczając się jedynie do zakazu tworzenia „oddziałów milicji poza strukturą armii” (art. 9), co daje dużą swobodę interpretacyjną w kwestii statusu peszmergów.

Korzystne dla strony kurdyjskiej wydają się być również ogólnikowe sformułowania dotyczące eksploatacji złóż ropy i gazu (art. 111 i 112), które pozwalają władzom federalnym na zarządzanie „obecnymi” polami naftowymi, pod warunkiem „sprawiedliwego” podziału dochodów pomiędzy prowincje kraju. Może to oznaczać, iż wyłączne prawo do eksploatacji nowo odkrytych złóż będą miały władze lokalne, i taką właśnie wykładnię stosuje już strona kurdyjska⁵². Spór o to, jak rozumieć klauzulę nowej konstytucji na temat eksploatacji zasobów ropy, wybuchnął w 2006 r., po ogłoszeniu komunikatu władz Kurdystanu o rozpoczęciu poszukiwań ropy naftowej na północy kraju⁵³. Kolejne kontrowersyjne posunięcie władz regionu, to ogłoszenie projektu ustawy, przyznającego rządowi regionalnemu prawo kontroli nad poszukiwaniami i wydobywaniem ropy naftowej, zarówno na obszarze autonomii, jak i w spornej prowincji Kirkuk. Deklaracja powyższa pozostaje w sprzeczności z konstytucyjnym zapisem dotyczącym kwestii przynależności Kirkuku, zgodnie z którym o statusie regionu ma rozstrzygnąć lokalne referendum, które ma być przeprowadzone do 31 grudnia 2007 r.

We wrześniu 2005 r. spór o to, jaka flaga powinna wisieć przed urzędami autonomicznego Kurdystanu irackiego – kurdyjska czy iracka, zaognił stosunki między irackimi Arabami i Kurdami. Spór wybuchł, gdy prezydent Kurdystanu, Mas'ud Barzani, polecił usunąć z masztów na terenie autonomii czerwono-biało-czarną flagę Iraku. Argumentował, że pochodzi ona z czasów dyktatury Saddama Husajna i kojarzy się Kurdom z brutalnymi represjami⁵⁴. Zamiast flagi irackiej, przed gmachami publicznymi w regionie powieszono czerwono-biało-zielone flagi kurdyjskie ze złotym słońcem pośrodku.

„Spór o flagę” wpisuje się więc, przynajmniej na razie, w ramy politycznego realizmu. Prezydent Iraku, Jalal Talabani, opowiedział się w nim wprawdzie po stronie prezydenta autonomii, Mas'uda Barzaniego, uznając, że w kwestii flagi istnieje „próżnia konstytucyjna”, gdyż twórcy ustawy zasadniczej pozostawili tę sprawę do

⁵² Przyznały one norweskiej firmie naftowej DNO (Det Norske Oljeselskap) koncesję na poszukiwanie i eksploatację złóż ropy, a wkrótce, nie czekając na uzgodnienie przez parlament iracki zasad współpracy z obcymi spółkami, zamierzają podpisać porozumienia w tej sprawie z jeszcze trzema innymi firmami zagranicznymi.

⁵³ J. Jun, *Oil Prospecting in Kurdish-Administered North Intensifies*, RFE, 13 V 2006.

⁵⁴ Barzani oświadczył, że „jest to flaga Baas i Anfal, ataków chemicznych i masowych grobów”, [za:] PAP, 4 IX 2006.

rozstrzygnięcia parlamentowi⁵⁵. Zapewnił jednak, że gdy tylko parlament wprowadzi nową flagę, wolną od symboli saddamowskich, stanie się ona „świętą” i zawiśnie we wszystkich częściach Iraku, „w tym na wierzchołkach gór Kurdystanu”⁵⁶. W odpowiedzi na nieprzychylnie reakcje polityków arabskich w Bagdadzie, Barzani przypomniał w parlamencie kurdyjskim w Irbilu, że wołą przywódców kurdyjskich było pozostanie w strukturach Iraku, ale gdy Kurdowie zechcą się odłączyć, „uczynimy to bez wahania i bez lęku”⁵⁷. Śmiałe wypowiedzi prezydenta Regionu Autonomicznego mają uzasadnione podstawy. Kurdowie z niechęcią odnoszą się do możliwości wyrzeczenia się niezależności, którą praktykowali od ponad dekady. Podczas kilkunastu lat istnienia autonomii, zdołali utworzyć *quasi*-państwowy twór polityczny, z przynależnymi państwu prerogatywami i niezbędnymi instytucjami, takimi jak obieralny parlament, niezależny system sądowniczy, system podatkowy, system oświaty, wolne media, czy siły zbrojne⁵⁸. Na wszystkich poziomach edukacji, język kurdyjski wyparł arabski, stając się językiem wykładowym. Nowe pokolenie Kurdów zna język arabski słabo, albo wcale. To samo zjawisko dotyczy mediów⁵⁹.

Obecnie kurdyjska elita polityczna skutecznie wykorzystuje szanse, jakie stwarza okres transformacji politycznej Iraku w dziedzinie implementacji własnych interesów politycznych, aczkolwiek proces ustalania warunków reintegracji regionu kurdyjskiego w strukturach państwa irackiego wymaga niezwykle ostrożnych i dalekowzrocznych negocjacji⁶⁰. Próby manipulowania z jej strony nowym federalizmem w celu przekształcenia kurdyjskiej autonomii w niezależny organizm państwowy, mogłyby wystawić na niebezpieczeństwo wszystkie dotychczasowe osiągnięcia. I jak dotąd, świadomość ta towarzyszy wszystkim podejmowanym przez Kurdów działaniom politycznym w Iraku.

⁵⁵ Wiosną 2004 r. ówczesna iracka Rada Zarządzająca zatwierdziła projekt nowej flagi – białej, z dwoma niebieskimi pasami i jednym złotym, oraz z niebieskim półksiężycem – ale nie zyskał on aprobaty, bo zdaniem krytyków, przywołał na myśl flagę Izraela. W rezultacie Irak nie ma nowej flagi i wciąż posługuje się tą z czasów Saddama, na której, na białym pasie trzy zielone gwiazdy symbolizują główne hasła zdelegalizowanej w 2003 r. saddamowskiej partii Baas: Jedność, Wolność i Socjalizm.

⁵⁶ Za: PAP, 4 IX 2006.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Za: N. O. Karim, *The Kurdish Issue and Beyond. Territorial Communities Rivaling the State*, „The American Society of Law” 2004.

⁵⁹ Prasa, radio i telewizja prowadzone są w języku kurdyjskim. Nieliczne programy w języku arabskim skierowane są przede wszystkim do odbiorców z innych części Iraku.

⁶⁰ A. Dawoody, *The Kurdish Quest for Autonomy*, Brownsville 2006.